foto Hans van den Bos | A4 bij Leidschendam

Met heel Nederland werken aan het landschap

Landschap staat meer dan ooit op de politieke en maatschappelijke agenda. Akkoorden, nota's, adviezen, plannen en agenda's volgden elkaar afgelopen maanden in hoog tempo op. Ook het Kabinet neemt het thema landschap serieus. Maar, zo laat het weten in de onlangs verschenen Agenda Landschap, de verantwoordelijkheid ligt niet alleen bij de overheid, ook burgers en bedrijfsleven kunnen een bijdrage leveren. Op naar het 'landschappelijk verantwoord ondernemen'.

— Koen Moons

De groei van de aandacht voor landschap begon in 2005, toen de Vereniging Nederlands Cultuurlandschap de noodklok luidde over het verloren gaan van het kenmerkende agrarische cultuurlandschap. Gesteund door de partners van het Landschapsmanifest (een samenwerkingsverband van 34 maatschappelijke organisaties), bracht de vereniging het Deltaplan voor het landschap 'Nederland weer mooi' uit. Het Deltaplan werd omarmd door de Tweede Kamer en de ministers van LNV en VROM werden aangespoord landschap een specifieke plek te geven in het beleid.

De deelnemers aan het landschapsmanifest werkten intussen aan de onderlinge samenwerking en het nader op de agenda zetten van het thema landschap, wat leidde tot een grote Landschapstop in Apeldoorn op 27 september 2008. De deelnemers aan het Landschapsmanifest, plus een aantal nieuwe partners, tekenden daar het Akkoord van Apeldoorn. In totaal ging het om maar liefst 48 organisaties, waaronder bijvoorbeeld ook de NEPROM (projectontwikkelaars) en Bouwend Nederland. Namens het Rijk ondertekenden de ministers Gerda Verburg van LNV en Jacqueline Cramer van VROM het akkoord. De ondertekenaars maakten concrete afspraken om de komende drie jaar de plannen en financiering voor een landschapsimpuls uit te werken in concrete maatregelen en verantwoordelijkheden voor publieke, private en maatschappelijke partijen.

Agenda Landschap

Als eerste stap in de uitwerking van het Deltaplan kwam de Rijksoverheid eind november met de Agenda Landschap, waarin staat wat het Rijk komende jaren wil doen om het Nederlandse landschap weer mooi te maken. Deels een verzameling van bestaand beleid, tot nu toe versnipperd in diverse beleidsplannen van de ministeries van VROM en LNV, waaronder natuurlijk de Nota Ruimte, met daaruit voortvloeiend de Nationale Landschappen. Maar er worden ook nieuwe doelen, ambities en acties geformuleerd. In de Agenda Landschap worden drie sporen uitgewerkt: zorgvuldig omgaan met de ruimte (opruimen en voorkomen van verrommeling), het betrekken van burgers en bedrijven ("het wordt mooier als u meedoet") en een duurzame financiering van het landschap.

Het betrekken van burgers en bedrijven is een onmisbare schakel in het geheel, meent **Peter Paul Mertens, projectleider van de Agenda Landschap**. "Daarom komen er nationale en regionale communicatiecampagnes die wijzen op de waarde van het landschap, en zorgen voor betrokkenheid en actief landschapsbeheer, zoals het knotten van wilgen. We willen burgers en bedrijven ook wijzen op de mogelijkheid om mee te denken, maar het belangrijkste is het meebetalen, meer investeren in aan het landschap."
Om dat laatste mogelijk te kunnen maken, gaat het Rijk samen met de provincies mogelijkheden onderzoeken voor landschapsfondsen en mogelijke fiscale voordelen bij giften aan zo'n fonds. Dit moet leiden tot een Landschappelijk Verantwoord Ondernemen. "Het is eigenlijk gewoon onderdeel van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen", zegt Mertens. "Er zijn bijvoorbeeld veel bedrijven die eens per jaar een werkactie houden, ze zouden heel goed landschapselementen kunnen onderhouden. Maar ook sponsoring van bepaalde landschappen is mogelijk. In de VS worden snelwegen geadopteerd door bedrijven en particulieren, waarom zou dat in Nederland niet voor waardevolle landschappen kunnen? Ook zouden sommige bedrijven verantwoordelijkheid kunnen nemen voor zaken die het landschap aantasten. Energiemaatschappijen die windmolenparken aanleggen, zouden maatregelen kunnen nemen om elders het landschap een impuls te geven."

Taskforce

Verwerkt in de Agenda Landschap is de kabinetsreactie op het advies 'Landschap verdient beter' van de Taskforce

Jaap Dirkmaat: 'grotere investering nodig'

Jaap Dirkmaat, voorzitter van de Vereniging Nederlands Cultuurlandschap, is blij dat zijn Deltaplan nu door de overheid wordt opgepikt, maar over de uiteindelijke uitwerking heeft hij nog zijn twijfels. "Het zijn mooie plannen, maar je moet er dan ook wel in investeren en daar maken wij ons nog wel zorgen over", zegt Dirkmaat. "Er moeten in korte tijd zoveel maatregelen worden genomen, er is heel wat geld nodig om in een keer een grote klapper te maken. Wij hebben destijds berekend dat er eenmalig 9 tot 12 miljard moet worden opgebracht voor een landschapsfonds. Van de rente van dat bedrag, 600 miljoen per jaar, kun je de nodige investering in het landschap doen."
De Rijksoverheid ziet liever regionale landschapsfondsen gevormd worden die grotendeels worden gevoed door betrokken burgers en bedrijven. "Als dat allemaal op vrijwillige basis moet, zie ik niet zo veel gebeuren", zegt Dirkmaat. "Bedrijven willen in ruil voor hun bijdrage aan het landschap op een of andere manier erkenning, er moeten op z'n minst fiscale voordelen tegenover staan. Dat betekent dat de overheid alsnog indirect investeringen doet, dus dat kunnen ze dan beter direct doen."
Dirkmaat ziet meer in heffingen bij het gebruik van het landschap en het afromen van de opbrengsten uit bijvoorbeeld woningbouw. "Er moet eens serieus werk gemaakt worden van rood-voor-groen-constructies", aldus Dirkmaat.
Hij is overigens teleurgesteld over wat er uiteindelijk in het Akkoord van Apeldoorn staat. "Allerlei passages zijn eruit gehaald. Bijvoorbeeld dat er jaarlijks 600 miljoen nodig is en dat bij de financiering de Rijksoverheid een centrale rol heeft. Het is nu een tandeloos akkoord geworden. Dat krijg je natuurlijk als zoveel organisaties, waaronder diverse overheden, hun poot eronder moeten kunnen zetten. Dan worden krachtige uitspraken één voor één geschrapt. Het resultaat is niet veel meer dan een algemene adhesiebetuiging."
Dirkmaat vindt het verder goed dat de Nederlandse burger in communicatiecampagnes wordt gewezen op de waarde van het landschap, maar verwacht niet dat het tot verbetering van het landschap zal leiden. "Daarvoor is vooral politieke wilskracht nodig."

Financiering Landschap, dat een paar weken eerder uitkwam. Op onderdelen is het advies echter niet overgenomen. “De taskforce zegt dat landschap een publiek belang is en dat er daarom ook een nationaal landschapsfonds moet komen”, vertelt Mertens. “Daar zijn wij geen voorstander van, er moet niet weer een nieuwe kerstboom opgetuigd worden. We hebben immers al een Nationaal Groenfonds, we zien meer in een verbreding daarvan. We zitten ook niet te wachten op weer een nieuwe gebiedscategorie die gekoppeld is aan dat fonds, het moet juist allemaal wat simpeler.”
De taskforce ziet een belangrijke rol voor de provincies. “De provincies krijgen een motie van vertrouwen”, verwoordde voorzitter van de taskforce Alexander Rinnooy Kan het bij de presentatie van het advies. Zo ziet ook Mertens het. “De provincies zijn het beste in staat om te inventariseren waar maatregelen moeten worden getroffen en waar financieringsbehoefte bestaat. Een deel van het landschapsbeheer is onderdeel van het Programma Beheer, maar de taskforce vraagt de provincies ook te kijken naar de mogelijkheid om voor bepaalde gebieden te zoeken naar andere financieringsconstructies, bijvoorbeeld via zo’n landschapsfonds. Ook kijkt het Rijk naar mogelijke nationale cofinancieringsconstructies via het Groenfonds. Maar het initiatief moet liggen bij de provincies.”
Het Rijk blijft wel nauw betrokken bij de ontwikkelingen in de provincies. “Dat willen de provincies zelf ook”, zegt Mertens. “Die willen ook graag dat er enige uniformiteit wordt betracht in de verschillende provincies. We gaan samen met de provincies kijken hoe we die constructies kunnen vormgeven.”

Duurzame geldstroom
Ook vanuit het Landschapsmanifest/Akkoord van Apeldoorn wordt in een werkgroep financiering gekeken naar mogelijkheden om herstel en onderhoud van het landschap te financieren. “Er moet nog heel wat gebeuren”, aldus **Joost Kingma, directeur van de Federatie Particulier Grondbezit**

foto Hans van den Bos | Uitzicht op Den Haag

Het landschap in 2007-2008

Landschap was hot het afgelopen jaar. Een greep uit de initiatieven van overheid en maatschappelijke organisaties.

Investeren in landschap, opbrengst geluk en euro’s
In 2007 verscheen de Maatschappelijke Kosten-Baten Analyse (MKBA) Landschap, met de titel ‘Investeren in landschap, opbrengst geluk en euro’s’. Deze laat zien dat investeren in landschap bijdraagt aan de welvaart en het geluk van mensen. Toch komen de baten niet altijd terecht bij degenen die de kosten voor het landschap maken. De uitkomst van het MKBA-rapport heeft mede via moties van de Tweede Kamer geleid tot de ‘Task Force Financiering Landschap Nederland’ en ‘Voorbeeldgebieden investeren in landschap’.

Samenwerkingsagenda mooi landschap
In december 2007 hebben de ministeries van VROM, EZ, en LNV, het IPO en de VNG samen hun inzet voor Mooi Nederland verwoord in de Samenwerkingsagenda Nederland. De samenwerkingsafspraken gaan over alle ruimtelijke beleidsthema’s die een rol spelen in de aanpak van de verrommeling van het open landschap en zuinig ruimtegebruik van Nederland.

Nationale Landschappen
In 2008 is verder vormgegeven aan het beleid voor de twintig Nationale Landschappen. Deze Nationale landschappen zijn door het Rijk aangewezen en afgelopen jaar door de provincies exact begrensd. Binnen nationale landschappen zijn ruimtelijke ontwikkelingen mogelijk, mits de kernkwaliteiten van het landschap worden behouden of worden versterkt (‘ja, mits’-regime). Er is ook extra geld voor maatregelen of ontsluiting.

Huiskamergesprekken ‘Als buiten je lief is...’
Het ministerie van LNV hield in het voorjaar van 2008 huiskamergesprekken met per provincie acht tot tien actieve burgers over kansen en bedreigingen voor het landschap. De resultaten zijn gebruikt in de Agenda Landschap.

Voorbeeldgebieden investeren in landschap
In mei wees minister Verburg vier ‘Voorbeeldgebieden investeren in landschap’ aan, te weten het Groene Woud, de Ooijpolder, het Binnenveld en Amstelland. Deze gebieden zijn gekozen omdat regionale en lokale partijen er vergevorderde plannen of ideeën hebben om het landschap mooier te maken, mede met behulp van private middelen.

Internetdiscussie Landschap
Het ministerie van LNV gaf de burger in de zomer van 2008 de gelegenheid mee te discussiëren over het landschap. Ruim duizend mensen deden hieraan mee. De resultaten zijn gebruikt in de Agenda Landschap en vormen de basis voor publiekscampagnes in 2009.

(FPG) en regisseur van het Landschapsmanifest. “Wij vinden dat in het advies van de taskforce en ook in de Agenda nog onvoldoende keuzes worden gemaakt, bijvoorbeeld over een robuuste duurzame geldstroom voor het landschap. Wie moet waarvoor betalen? Wij willen samen met de overheid zorgen voor een aantal flinke geldstromen. Dat is ook de wens van de overheid, maar dat is wel iets waar we bovenop moeten zitten.”
Een andere werkgroep vanuit het Akkoord van Apeldoorn bereidt een publiekscampagne voor. Ook wordt gekeken naar een vergoedingssysteem voor grondeigenaren die aan landschapsbeheer doen. Over drie jaar moeten er concrete plannen op tafel liggen. “En dan hebben we vijftien jaar voor de uitvoering, om Nederland weer mooi te krijgen”, aldus Kingma.

Met de Agenda Landschap en het Akkoord van Apeldoorn lijken er twee trajecten met hetzelfde doel naast elkaar te lopen. Volgens Mertens is dat echter niet het geval. “In feite is de Agenda Landschap het bod van het Rijk. Hier mag het Rijk op afgerekend worden”, verduidelijkt hij. “Op sommige punten zal het Akkoord van Apeldoorn verder willen gaan en dat is prima. Het Rijk geeft nu in elk geval aan wat haar bijdrage zal zijn. En er is een grote kans dat een deel van de acties uit de Agenda Landschap uitgewerkt gaan worden langs de lijn van het Akkoord van Apeldoorn.”◆

Koen Moons is freelance journalist, k.moons@delynx.nl

Meer informatie
De Agenda landschap is te downloaden van de website van het ministerie van LNV (www.minlnv.nl > Platteland > Landschap). Onder het kopje publicaties vindt u hier ook het taskforce-rapport ‘Landschap verdient beter’ en de eindrapportage van de internetdiscussie over landschap.
Het akkoord van Apeldoorn en bijhorende actieprogramma’s zijn te downloaden van www.landschapsmanifest.nl.

Canon van het Nederlandse landschap
Tijdens de Internationale Triënnale Apeldoorn 2008 in juli toonde de tentoonstelling ‘Canon van het Nederlandse landschap’ de diversiteit, kracht en rijkdom van het Nederlandse landschap. Elke provincie nomineerde vijf tot tien landschappen vanuit verschillende periodes van de ontstaansgeschiedenis, en de rijksadviseur voor het landschap, Dirk Sijmons, stelde hieruit de landelijke Canon van het Nederlandse landschap samen.

Snelwegpanorama’s
Aangezien een flink deel van Nederland de natuur en het agrarisch cultuurlandschap vooral beleeft vanuit de auto, kwam minister Cramer van Ruimte en Milieu met de Structuurvisie voor de Snelwegomgeving, genaamd ‘Zicht op Mooi Nederland’. Hierin worden enkele Snelwegpanorama’s aangewezen die beschermd moeten worden.

Landschapstop en Akkoord van Apeldoorn
Maar liefst 48 partijen kwamen in september bijeen op de Landschapstop, het slot van de Internationale Triënnale. Deze partijen tekenden daarbij het Akkoord van Apeldoorn, waarin concrete afspraken worden gemaakt over het toewerken naar doeltreffende maatregelen.

Taskforce Financiering Landschap Nederland
De Taskforce Financiering Landschap Nederland presenteerde in november 2008 het rapport ‘Landschap verdient beter’ (zie artikel). De Taskforce stelt onder meer dat lagere overheden nog niet genoeg doen om de kwaliteit van het landschap te garanderen. Een betere inzet van publieke middelen kan meer private financiering aantrekken. De adviezen zijn deels overgenomen in de Agenda landschap.

Agenda Landschap
De ministeries van VROM en LNV kwamen eind november met de Agenda Landschap, waarin ze aangeven wat ze komende jaren willen doen om het Nederlandse landschap weer mooi te maken (zie artikel).

Actieprogramma ‘Heb je landschap lief’
Via het actieprogramma ‘Heb je landschap lief’ wil minister Verburg van LNV het landschap onder de aandacht van heel Nederland brengen. Het programma start in het voorjaar van 2009.

Meldpunt Verknipt Landschap
De Natuur- en Milieufederatie Utrecht (NMU) startte in november de campagne ‘Verknipt Landschap’ en het bijbehorende meldpunt: www.verkniptlandschap.nl. De campagne richt zich op iedereen die zich zorgen maakt om het Nederlandse landschap en wil laten zien waar hij/zij zich aan stoort in het landschap. Eerder gaf de VPRO bezorgde burgers al een kans hun zorgen over ingrepen in het landschap te uiten in het programma Landroof.